

ประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ Buddhist Traditions

มนัสวี ศรีนนท์

Manatsawee Srinont

สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

Institute for Innovative learning Mahidol University

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม

Phramaha Maghavin Purisuttamo

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวอุทวิสิตาราม

Phrapariyattidhamma of Watawutwikasitaram

พระใสว วชิรญาโณ

Phra Sawai Wachirayano

พระบวร สุนทรโร

Phra Bowon Suntaro

ครรรชิต มีซอง

Kanchit Meesong

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

E-mail: b_av7@hotmail.com

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

วันที่รับบทความ (Received) : 14 สิงหาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 สิงหาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 สิงหาคม 2562

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ มุ่งศึกษาประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปแล้ว พบว่า การเกิดขึ้นของประเพณีที่จัดแบ่งเป็นจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนานั้นมีวัตถุประสงค์ต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในยุคแรกมุ่งพัฒนาชีวิตพระภิกษุสงฆ์ แต่ต่อมาก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นประเพณีหรือเป็นพิธีกรรมของชาวพุทธด้วย ดังนั้น ประเพณีหรือกรอบแห่งวิถีชีวิตที่ไม่เอื้อ

หรือไม่เหมาะสม พระพุทธองค์ก็จะไม่อนุญาต ประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงวางแบบแผนไว้เพื่อประโยชน์สุขของชีวิตในศาสนาและชีวิตของประชาชนโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ที่ก่อเกิดขึ้นมาด้วยปัญญา มีเหตุผลประกอบ และที่สำคัญเป็นประเพณีที่มุ่งเพื่อสงฆ์หรือคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

คำสำคัญ: ประเพณี, พุทธศาสตร์, ขนบประเพณี

ABSTRACT

This article focuses on the traditions according to Buddhist principles. The result of the study found that the occurrence of traditions that are divided into the customs tradition. According to Buddhist principles, all traditions have purposes for life living especially in the first period there focusing on the development of monk life. Moreover, the traditions would apply to Buddhist rituals and ceremonies later. Therefore, some traditions that are unfavorable or unsuitable for the right ways of life, the Buddha would forbid. The Buddhist traditions are plan for the benefit of monastic life and the general public. Manifestly, that the Buddhist traditions were created with wise and reasoned. The most important thing about Buddhist traditions is that mainly aimed at monks and people.

Keywords: Traditions, Buddhism, traditions

1. บทนำ

ประเพณีเป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งถือว่าเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ที่เป็นผลพวงมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเป็นความพยายามในการหาวิธีการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ การแก้ไขปัญหาของคนในยุคบรรพกาล มนุษย์ก็มักจะอาศัยความเชื่อ (บรรเทิง พาทีจร, 2546) ดังเช่น การบูชาพญาแถนด้วยบั้งไฟ การแห่นางแมว เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล การลอยกระทง เพื่อเป็นการบูชาคุณพระแม่คงคา การบูชาพระแม่โพสพที่ทำให้ได้พืชผลทางการเกษตรที่สมบูรณ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอำนาจที่มีความเกี่ยวข้องกับดินฟ้าอากาศทั้งสิ้น อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ถูกทำให้เป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แต่ตามทัศนะทางพุทธศาสตร์ได้กล่าวถึง บ่อเกิดแห่งประเพณีอันเป็นความประพฤติร่วมกันของคนส่วนรวมที่เกิดขึ้นเป็นธรรมเนียม เป็นในลักษณะวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณ (Buffetrille, Katia and Lopez, Donald S. (ed.), 2010) หรือเป็นลักษณะแบบแผนดังที่มักมีความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งที่มนุษย์มีจินตนาการว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังปรากฏในพระคาถาบทหนึ่งว่า พหุ เว สรณฺ ยนฺติ ปพฺพตานิ วนาณิ จ อาราม รุกฺขเจตยานิ มนุสฺสา กยตฺตชิตฺตา เนตฺ โข สรณฺ เขมฺ เเนตฺ สรณฺมุตตมฺ เเนตฺ สรณฺมาคมฺ สพฺพทุกฺขา ปมฺจจติฯ (ขุ.ธ.(บาลี). 25/24/40) มีใจความว่า “มนุษย์เป็นอันมาก ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขา ป่า อาราม และ

รุกขเจดีย์ว่าเป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นไม่เกษม ที่พึ่งนั้นไม่อุตม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งดังกล่าวมานั้น ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้เลย”

ตามทัศนะทางพุทธศาสนานั้นได้มองบ่อเกิดประเพณีโดยทั่วไปเกิดจากความไม่รู้ความไม่รู้ และการสยบยอมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ การสยบยอมดังกล่าวเป็นบ่อเกิดที่ทำให้เกิดประเพณีขึ้นมาในแต่ละท้องถิ่น การแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นพฤติกรรมที่เป็นการแสดงถึงการทำให้สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติได้พอใจ ด้วยความคาดหวังว่าสิ่งเหล่านั้นจะพอใจ และให้ความคุ้มครองตน ตามแนวทางของพุทธศาสตร์จึงมิใช่ทัศนะของการพึ่งพิงสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นที่พึ่งอันไม่เกษมยั่งยืน เมื่อไม่ยั่งยืนจึงมิสามารถเป็นที่พึ่งอันเกษมสุขมิได้นั่นเอง

ดังนั้นบ่อเกิดประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์จึงมุ่งเน้นที่ความเป็นที่พึ่งอันเกษม ดังเมื่อคราที่พระพุทธองค์ได้ทรงมีพุทธานุญาตให้บรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ ด้วยเหตุว่าจะทรงขออนุญาตให้พระผู้มีพระภาคบรรพชาอุปสมบทให้ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์เอง จึงได้ทรงอนุญาตให้เหล่าพระสาวกทั้งหลายได้กระทำการบรรพชาอุปสมบทในสถานที่นั้น ๆ จึงเป็นบ่อเกิดประเพณีการบรรพชาอุปสมบทมาจนถึงปัจจุบัน (วิ.ม.(บาลี). 4/34/41) ไปมีความเรียบง่าย เพราะมุ่งเน้นที่ความพ้นจากความทุกข์นั่นเอง

2. ความหมายประเพณีโดยทั่วไป

ประเพณีในความหมายกว้าง ๆ นั้นหมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีลักษณะสำคัญของประเพณีคือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาอย่างช้านาน ให้เห็นว่าถูกต้องและยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (สุพัตรา สุภาพ, 2543) ดังนั้นจึงแนวทางที่นิยมถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดมาเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, (ป.อ. ปยุตโต), 2561) จารีตประเพณี หรือเป็นธรรมเนียมที่สังคมถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เรียกว่า “ประเพณีนิยม” (มติชน, 2547)

ดังนั้นความหมายของประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์จึงสะท้อนแบบแผนชุดความคิดและแนวความเชื่อคุณค่าแห่งการปฏิบัติที่มุ่งเน้นไปสู่ความเรียบง่าย เมื่อพิจารณาไปถึงสาเหตุที่มุ่งเน้นที่ความเรียบง่ายก็จะเป็นชุดเดียวกันกับการปล่อยวาง การไม่ยึดติด และความหลุดพ้นนั่นเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าพุทธประเพณีเป็นวิถีแห่งความยึดติด เมื่อไม่ยึดติดจึงหลุดพ้นจากการยึดติดที่ทำให้เกิดความทุกข์ทั้งปวง อีกประการหนึ่งประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นประเพณีที่เป็นไปเพื่อความเกื้อกูล สร้างความผาสุก การเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ เพราะประเพณีใดที่มีได้ทำให้เกิดความอยู่ดีมีสุขอย่างพอเพียงและสันโดษต่อหมู่สงฆ์สิ่งนั้นพระพุทธองค์จะมีทรงบัญญัติหรือให้กำหนดประเพณีนั้นขึ้นมา การเกิดขึ้นของประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์มีความเป็นเหตุเป็นผลอยู่ในตัว เพราะพระพุทธองค์ได้ทรงดำริมาก่อนแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือได้นั่นเอง

3. ความหมายประเพณีตามลักษณะแห่งความเชื่อ

ประเพณีในความหมายของลักษณะความเชื่อ ที่ปรากฏในวัฒนธรรมต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมมี 3 ลักษณะ คือ (สุวรรณ นิลเพชร, 2532) 1) เอกนิยม (Monism) จะกำหนดให้มีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่ง เพียงอย่างเดียวที่เหมือนกัน ไม่มีความหลากหลายทางประเพณี เนื่องด้วยประเพณีที่เกิดขึ้นทำให้คนมีความเชื่อเหมือน ๆ จึงมีลักษณะที่ไม่หลากหลาย 2) พหุนิยม (Pluralism) จะกำหนดให้มีประเพณีที่แตกต่างหลากหลาย ต่างกลุ่มต่างมีประเพณีเป็นของตนเอง ไม่จำกัดจำนวนประเพณี 3) สัมพัทธนิยม (Relativism) จะกำหนดให้มีประเพณีที่ไม่เชื่อว่าจะมีประเพณีที่หยุดนิ่ง แต่ประเพณีหนึ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา ดังเช่นประเพณีเข้าพรรษาในปัจจุบันมีพลวัตที่แตกต่างไปจากประเพณีเข้าพรรษาในปัจจุบัน เวลาเปลี่ยน สถานที่เปลี่ยน คนเปลี่ยน วัฒนธรรมเปลี่ยน ความคิดก็เปลี่ยนแปลงไป Lopez กล่าวไว้อย่างน่าสนใจวิธีแห่งประเพณี ใด ๆ ก็ตาม เมื่อออกมาจากบริบทของสังคมย่อมถูกปรับเปลี่ยนเข้ากับวัฒนธรรมนั้น ๆ ในบริบทใหม่เสมอ ๆ (Lopez, Donal S., 2008) ดังนั้นประเพณีมีลักษณะเป็นสัมพัทธ์อยู่ตลอดเวลา ลักษณะสัมพัทธ์นั้นยังมีการผสมผสานกันอย่างแยกจากกันไม่ออก ดังเช่นพระพุทธศาสนาในประเทศมีทั้งพุทธและไสย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557) เพราะการพยายามแยกหรือรวมกันนั้นก็เท่ากับว่าเป็นความหลากหลายทางการเชื่อ ที่ทำให้เกิดประเพณีที่มีความหลากหลายขึ้นมา บางครั้งเป็นประเพณีเดียวกัน แต่แบ่งหน้าที่ออกจากกันก็มี ดังนั้นประเพณีที่มีพลวัตจะมีลักษณะเป็นสัมพัทธ์นิยมในการดำรงอยู่เสมอ ๆ เป็นพลวัตอย่างหนึ่งของประเพณีในพื้นที่นั้น บ้างก็มีความเชื่อเรื่องผีอยู่ และรับพระพุทธศาสนาเข้ามาเสริม การรับนั้นจะรับมาเฉพาะบางกรณีเช่น การรับการทำบุญไปหาผู้ล่วงลับไปแล้ว การทำขวัญข้าว เป็นต้น

4. พระพุทธศาสนาในฐานะประเพณี

วิถีชีวิตในพระพุทธศาสนาของเหล่าพระภิกษุสงฆ์นั้น มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเหล่าภิกษุสงฆ์เป็นประการสำคัญ โดยถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติมาตั้งแต่เริ่มแรก ประเพณีที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนานั้น มักจะเกิดขึ้นมาจากมูลเหตุที่มีความจำเป็นต่อสวัสดิภาพของเหล่าภิกษุสงฆ์ ประเพณีที่มีความสำคัญเป็นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงอย่างเช่นการบรรพชาอุปสมบทนั้น เป็นก้าวแรกในการเข้ามาสู่แนวทางประเพณีปฏิบัติของพระพุทธศาสนา การบวชเป็นการงดเว้นจากสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ประเพณีการทำสังฆกรรม ประเพณีที่การเข้าพรรษา ประเพณีการทอดกฐิน ประเพณีการทอดผ้าป่า นั้น ก็มีมูลเหตุมาจากวิถีชีวิตของความเป็นภิกษุสงฆ์ด้วยเช่นกัน โดยมีหลักคิดที่ว่า การเกิดขึ้นของประเพณีในพระพุทธศาสนานั้น ก็เพื่อที่จะเอื้อความเป็นอยู่อย่างผาสุกแก่พระสงฆ์นั่นเอง ประเพณีใดที่ไม่ได้เอื้อต่อสวัสดิการของพระสงฆ์แล้ว พระพุทธองค์จะไม่บัญญัติ การที่พระพุทธศาสนามีสถานภาพทางสังคมที่ต่ำกว่าศาสนาฮินดูจึงทำให้สามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมได้มากกว่า ตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างไม่มีขีดจำกัด แม้จะอยู่ในสถานภาพต่ำกว่าศาสนาอื่นในเวลาก็ตาม (Bailey, Greg and Mabbeti, Ian., 2003) ดังนั้น การบัญญัติประเพณีต่าง ๆ ก็เพื่อให้เอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของ

ความเป็นพระเป็นสำคัญ โดยอาศัยพิธีกรรมต่าง ๆ ในการเชื่อมโยงความเป็นหมู่คณะของพระสงฆ์ที่ถือปฏิบัติกันมาตลอดชีวิตของความเป็นพระนั่นเอง (อุดม เขยักวงศ์, 2547)

5. ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับพิธีและพิธีกรรม

เมื่อจะกล่าวถึงประเพณีแล้วมิได้กล่าวถึงพิธีกรรมหรือวิถีกรรมนั้นเห็นจะขาด แนวทางในการปฏิบัติไป เมื่อจะกล่าวถึงพิธีกรรมและมิได้กล่าวถึงประเพณีนั้น ก็จะทำให้พิธีกรรมนั้นมิได้เห็นได้ชัดเจน ดังนั้น การที่จะกล่าวถึงประเพณีจึงต้องกล่าวถึงพิธีกรรมด้วยนั่นเอง ดังนั้นการจะทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและพิธีกรรม จึงต้องจะกล่าวถึงความหมายของพิธีกรรมกันก่อน

พิธีและพิธีกรรม

พิธี หมายถึง แบบอย่างหรือแบบแผน คือสิ่งที่มีการจัดเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นตามลัทธิที่มีคติความเชื่อต่าง ๆ กันไป (คุณ โทชันท์, 2545) เมื่อศาสนาเกิดขึ้นแล้ว พิธีกรรมจึงจะเกิดขึ้นในภายหลัง ดังเช่นพระพุทธศาสนาได้เกิดพิธีกรรมขึ้นตามหลักการของพระพุทธศาสนา (องค์การศึกษา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (ม.ป.ป.) ที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระศาสนา โดยพิธีกรรมในพระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นเพื่อความผาสุกของเหล่าภิกษุทั้งหลายเป็นสำคัญ หรือเนื่องด้วยการเอื้อประโยชน์ต่อสังคมก็มี เช่น พิธีศพ พิธีอธิษฐานเข้าพรรษา พิธีบวชและอุปสมบท พิธีแต่งงาน พิธีปวารณาออกพรรษา พิธีแสดงอาบัติ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพิธีนั้นจะใช้กับลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นขั้นเป็นตอน ในแต่ละพิธีว่าจะต้องกระทำอย่างไร

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนระเบียบแบบแผนของพิธีนั้น ๆ เรียกว่าพิธีกรรม เช่น พิธีบวชอุปสมบทในสมัยพุทธกาล มีพิธีกรรมโดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีพิธีกรรมคือ ให้นำปลงผมและหนวด แล้วครองผ้ากาสาเย (ผ้ากาสาพัตร) ให้ทำอุตราสงค์เฉียงป่า จากนั้นให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นำสังฆาฏีประคองอัญชลี จากนั้นให้กล่าววาทะ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ 3 หน เมื่อจบคำกล่าวดังนี้จึงถือว่าตนเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว พิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นการบวชและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์นั่นเอง ที่พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตไว้แล้ว (วิ.ม.(บาลี). 4/34/42) จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมการบวชและอุปสมบทในพระศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นได้บอกพิธีกรรมการบวชและอุปสมบทไว้อย่างชัดเจน ว่ามีขั้นตอนอย่างไร แล้วต้องทำอย่างไร การกระทำตามลำดับดังกล่าวมาแล้วนี้ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เนื่องในประเพณีพุทธศาสนานั้นเอง แต่พิธีกรรมในความหมายโดยทั่วไปนั้นมักเกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์มักจะมองว่าเป็นสิ่งที่สูงส่ง (Holy) และมีความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) พิธีกรรมเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ แต่รู้สึกได้ถึงรูปแบบของสิ่งที่สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ไปตามบริบททางวัฒนธรรม (Cultural context) (สุริยารัตนกุล, 2555) นั้น ๆ ดังนั้น พิธีกรรมใดมิได้มีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมนั้นมิเรียกว่าพิธีกรรมในศาสนา จะเห็นได้ถึงข้อแตกต่างระหว่างพิธีกรรมในศาสนาต่าง ๆ กับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีความแตกต่างกันในทางพิธีกรรม เพราะพระพุทธศาสนามีได้เน้นที่ความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ แต่เน้นที่ความเรียบง่ายเข้าถึงง่ายนั่นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมหรือพิธีต่าง ๆ นั้นจะมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน พิธีและพิธีกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพิธีและพิธีกรรมการบรรพชาและอุปสมบทจึงเป็นประเพณีการบรรพชาและการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาในระยะเวลาดังกล่าว เมื่อพิจารณาพิธีและพิธีกรรมการบรรพชาและการอุปสมบทแล้วจะเห็นได้ว่า การบรรพชาและอุปสมบทโดยวิธีการเข้าถึงไตรสรณคมน์นั้นมีแนวความคิดมาจากการมีกุลบุตรทั่วทุกสารทิศเข้ามีความประสงค์จะบรรพชาและอุปสมบทในพระศาสนา พระพุทธองค์จึงมีพระบรมพุทธานุญาตให้บรรพชาและอุปสมบทโดยมอบอำนาจให้กับหมู่สงฆ์ได้บรรพชาและอุปสมบทให้เหล่ากุลบุตรนั้น เนื่องมาจากพระดำริที่ว่า จะเป็นการลำบาก หากกุลบุตรที่มาจากทั่วสารทิศ เพื่อจะมาขอบรรพชาและอุปสมบท ดังนั้นจึงยกให้หมู่สงฆ์ในบริเวณใกล้กับกุลบุตรดูแล สิ่งที่สะท้อนให้เห็นคือความเรียบง่ายในการเข้าถึงพระศาสนาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

พิธีการบวชนั้นถือได้ว่าเป็นพิธีการเปลี่ยนสถานะจากฆราวาสไปสู่ความเป็นพระภิกษุ ความเป็นภิกษุนั้นเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อภิกษุผู้นั้นได้รับการตั้งความปรารถนาเสียก่อน การตั้งความปรารถนาจึงเป็นการเชื่อในตนเองว่าตนเองจะสามารถประพฤติตนตามหลักพรหมจรรย์ ในพระศาสนา ประเพณีการบวชจึงเป็นการรับคนเข้ามาอยู่ในกรอบเดียวกัน ยอมรับในวิถีเดียวกัน ส่วนการจะบรรลุหรือเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ลักษณะอันเป็นปัจจัยทำเป็นตัวกำหนดประเพณีในแต่ละวัฒนธรรม

ลักษณะปัจจัยที่ทำให้ประเพณีแต่ละท้องถิ่นท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมีสาเหตุอย่างน้อยมาจาก 3 ปัจจัยหลัก คือ (दनัย ไชโยธา, 2546) 1) 1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรตามธรรมชาติสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นสามารถเป็นตัวกำหนดประเพณีในแต่ละพื้นที่นั้น ๆ ได้ 2. สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ลักษณะทางวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ ที่มีความรู้สึกร่วมกัน มีความเชื่ออันเป็นแบบแผนในแบบเดียวกัน เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน ศาสนา กิจกรรมที่ทำร่วมกัน โดยระเบียบแบบแผนที่สร้างไว้นั้นจะมีผู้สืบทอดอยู่ 3. สิ่งแวดล้อมทางสังคม ลักษณะของการที่คนตั้งแต่ 2 คนเข้ามาอยู่รวมกันในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เพื่อเป็นการปรับตัวเข้าหากันโดยถือว่าตนเองเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

6. บริบทแห่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์

ประเพณีในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาพร้อมกับบริบททางภูมิศาสตร์ ทางวัฒนธรรม และทางสังคมนั้น ๆ โดยปฏิเสธไม่ได้ เพราะมนุษย์ดำรงอยู่ในบริบทของสังคม ดังนั้นประเพณีต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมาพร้อมกับวิถีทางบริบทของสังคม จึงจะพิจารณาปัจจัยที่ก่อให้เกิดประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปก่อให้เกิดบ่อเกิดประเพณีได้เช่นกัน เพราะมนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น จะหลีกเลี่ยงหรือจะผันธรรมชาติไปนั้นมิได้เช่นกัน เมื่อมนุษย์เข้าใจธรรมชาติ จึงมีแนวทางปฏิบัติเมื่อธรรมชาติปรากฏเช่นนั้นขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์นั้น ๆ ในดินแดนชมพูทวีปนั้นมีภูมิประเทศส่วนใหญ่อยู่ตรงบริเวณเส้นศูนย์สูตร ดังนั้นจึงมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว เช่นเดียวกับหลายประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น ไทย ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนาม เป็นต้น

ประเพณีหลาย ๆ ประเพณีจึงเกิดขึ้นมาจากฤดูกาล ดังเช่นประเพณีในพระพุทธศาสนานั้นเอง โดยจะพิจารณา ดังต่อไปนี้

บ่อเกิดประเพณีเข้าพรรษา

พระศาสนาของพระบรมศาสดาทรงสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้น พระพุทธองค์ทรงมีนโยบายเมื่อ ครั้งแรกเริ่มว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อ ความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อความอนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล...เธออย่าได้ไปทางเดียวกัน 2 รูป... เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้องทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ” (ส.ส.(บาลี). 15/428/153) ข้อสังเกตประการแรกสมัยต้นพุทธกาล เพื่อการเผยแผ่หลัก พระสัจธรรมของพุทธองค์ให้เป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงมีนโยบายให้เหล่าภิกษุจาริกไปเผยแผ่ ทางละรูป ดังนั้น ในสมัยแรก ๆ ทั้งฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ในแรกเริ่มยังมีได้มีประเพณีการเข้าพรรษา เมื่อพระพุทธศาสนา ตั้งมั่นในดินแดนชมพูทวีปมาไม่นาน ขณะนั้นพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน พระนครราชคฤห์ มีชาว หนาพระกรรม มีชาวบ้านได้ติเตียน สมณะศากยบุตรได้จาริกไปตลอดฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน ได้เหยียบ ข้าวกล้า และสัตว์น้อยใหญ่ให้ตาย แม้แต่เหล่าปรีชาชนก็ยังมีพิกัดตลอดฤดูฝน แม้ยังพักทำรังอาศัยอยู่ บนต้นไม้ เหตุไฉนเหล่าสมณะศากยบุตรจึงจาริกตลอด ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทราบทรงอนุญาตให้เหล่า ภิกษุจำพรรษา คำมูลดังกล่าวจึงกลายเป็นพุทธประเพณีในกาลต่อมา

บ่อเกิดรูปแบบจีวร

ในสมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในนครราชคฤห์ พระองค์เสด็จดำเนินไปที่ภูเขาทางใต้ พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนาของชาวมคธ มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมมีด้านกว้างและด้านยาวเสมอกัน พระพุทธเจ้าจึงมีพระดำรัสกับพระอานนท์ว่าเห็นนาชาวมคธ และสามารถนำเอามาเป็นรูปแบบจีวรของภิกษุ ทั้งหลายได้หรือไม่ พระอานนท์ทรงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าสามารถทำได้ จากนั้นพระอานนท์ได้นำ รูปแบบจีวรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสดำริกับท่านได้นำออกมา พระพุทธองค์ทรงตรัสสรรเสริญพระอานนท์มี ความฉลาด สามารถทำจีวรตามที่พระองค์ได้ดำรัสเพียงครั้งเดียวกับตนได้เป็นอย่างดี (วิ.ม.(บาลี). 5/149/202) จึงมีข้อสันนิษฐานว่าจีวรที่รูปแบบจีวรที่พระพุทธองค์ทรงดำรินั้นเป็นจีวรที่ไม่มีใครต้องการ เพราะขาดด้วย คมมีดและคมดาบนั่นเอง

กาลจีวร

ตามธรรมเนียมประเพณีของภิกษุเมื่ออยู่จำพรรษาถึงฤดูกาลจะเปลี่ยนจีวร เรียกว่า จีวรกาล คือกาลที่ ภิกษุจะได้รับประโยชน์จากกาลนี้ จีวรกาลจะเริ่มตั้งแต่ช่วงออกพรรษา 1 เดือนเป็นต้นไป หากจะกล่าวถึงจีวร กาล แล้วมิได้กล่าวถึง อดิเรกจีวรนั้น เห็นจะมีชัด อดิเรกจีวร หมายถึงผ่านออกจากไตรจีวร เป็นจีวรที่ไม่ได้ อธิษฐานและยังไม่ได้ทำวิกัปอันแสดงถึงการใช้และเป็นเจ้าของ หากมิได้ใช้ก็ต้องสละภายใน 10 วัน ให้เป็นของ ที่มีใช้เป็นของภิกษุนั้น แต่หากเก็บเศษจีวรแล้วยังไม่พอที่จะมาทำผ้าจีวร เศษผ้าดังกล่าวที่เก็บไว้แล้วนั้นจะมี อายุเพียง 1 เดือน จากนั้นต้องสละให้เป็นของสงฆ์ ส่วนคำว่า อกาลจีวร คือ กาลที่เกิดขึ้นนอกกาลกฐิน หรือ เรียกอกาลจีวรว่าเป็นอดิเรกจีวรนั่นเอง หากทำจีวรไม่ทันให้อธิษฐานเศษผ้าดังกล่าวที่หามาได้ให้เป็นผ้าอย่าง อื่น หรือไม่ต้องสละให้สงฆ์หรือคนอื่นนั่นเอง กาลของการทำจีวรมีชัดเจนคือกาลกฐินที่เป็นช่วงออกพรรษา

เหล่าภิกษุจะได้รับอานิสงค์คือการเปลี่ยนผ้าใหม่ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2555) โดยธรรมเนียมแล้วหมู่สงฆ์ต้องมอบให้ผู้ใดผู้หนึ่งนั่นเอง เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่า จีวรกาลเป็นธรรมเนียมประเพณีที่เหล่าภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผ้าหลายอย่างเกิดขึ้นตามประเพณี เช่น ผ้าอาบน้ำฝนเกิดขึ้นในฤดูกาลฝนในช่วงเข้าพรรษา ผักกฐินเกิดขึ้นในฤดูกาลปลายฝน แต่เป็นช่วงกาลเดียวที่เป็นกาลการเปลี่ยนจีวร ผ้าป่าเป็นผ้าที่มีคนเอามาทอดทิ้งไว้ ผ้าบังสุกุลเป็นผ้าที่มีการใช้งานในการห่อศพ จะเห็นได้ว่าผ้าป่าและผ้าบังสุกุลเป็นผ้าที่ไว้ใช้ทำจีวรในฤดูกาลทำจีวรนั่นเอง และจะได้อธิบายให้ละเอียดดังต่อไปนี้

บ่อเกิดประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน

เมื่อเกิดประเพณีเข้าพรรษาแล้ว ในช่วงพรรษากาลนั้นพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่นครพาราณสีพอเป็นที่อิริยมย์แล้ว พระพุทธองค์จึงเสด็จพระพุทธดำเนินยังนครสาวัตถี นางวิสาขาทราบข่าวจึงเดินทางมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา จากนั้นจึงนิมนต์ให้พระพุทธองค์พร้อมด้วยหมู่สงฆ์ไปฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้ ในขณะที่ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีผ้าอาบน้ำฝน เมื่อจะทรงสนานน้ำฝนก็ต้องเปลือยกาย ในวันนั้นเองนางวิสาขาจึงให้นางทาสีคนรับใช้ไปบอกเวลาฉันภัตตาหารในวันนี้ นางทาสีไปที่วัดเซตวันแต่กลับไม่เห็นเหล่าภิกษุ เห็นมีแต่คนเปลือย จึงกลับมาแจ้งนางวิสาขาว่าไม่มีเหล่าภิกษุ นางวิสาขาจึงให้นางทาสีกลับไปวัดอีกที่ ในขณะที่พระพุทธองค์พร้อมทั้งเหล่าภิกษุสงฆ์ครองผ้าถือบาตรและจีวรแล้วไปที่เรือนของนางวิสาขา จากนั้นนางวิสาขาจึงได้ตั้งความปรารถนาที่จะถวายผ้าวัสสิกสาฎก เป็นหนึ่งในการตั้งความปรารถนาของนางวิสาขา เพราะก่อนหน้านี้เธอได้ให้นางทาสีไปแจ้งกำหนดการฉันภัตตาหาร แต่กลับมิได้เห็นเหล่าภิกษุ เห็นแต่อาชีวก นางวิสาขาจึงกราบทูลว่าการเปลือยกายมิงาม ดูแล้วน่าอูจจากต จึงมองเห็นประโยชน์ของการถวายผ้าวัสสิกสาฎก และถวายผ้าอุทกสาฎกแก่เหล่าภิกษุณี (วิ.ม.(บาลี). 153/209-210) ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และจนถึงบัดนี้การถวายผ้าอาบน้ำฝนก็ยังดำรงประเพณีดังกล่าวนี้อยู่ เมื่อพิจารณาจะพบว่า การทรงสนานน้ำฝนของพระภิกษุเหล่านั้นก่อนหน้านี้เปลือยกายทั้งหมด ในช่วงตลาดกาลฝน เมื่อพระบรมพุทธานุญาตจึงทำให้มีผ้าอาบน้ำฝนจึงทำให้การทรงสนานของภิกษุสงฆ์มีความงดงามไพโรบลยิ่งขึ้นนั่นเอง หากจะพิจารณาถึงผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มของเหล่าภิกษุที่ถือว่าเป็นสมบัติส่วนตัวเมื่อยังมีชีวิตอยู่แล้ว ผ้าเป็นของหายาก ดังนั้นภิกษุในสมัยพุทธกาลจึงใช้สอยผ้าจีวรให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั่นเอง

บ่อเกิดประเพณีทอดกฐิน

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จประทับ ณ โคตมเจดีย์ ไกลนครไพสาลี ในขณะนั้นพระองค์ทรงอนุญาตไตรจีวรให้เหล่าภิกษุสงฆ์ คือ 1) อันตราวาสก 2) อุตตราสงค์ 3) สังฆาฏิ แต่ยังมีผ้าประเภทหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้กับหมู่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาตลอดกาลฝน ได้มีโอกาสรับผ้ากฐิน โดยให้ผู้ใดผู้หนึ่งรับผ้าที่มีการเย็บโดยผ้าที่จะเป็นผ้ากฐินได้นั้นจะต้องเป็นผ้าที่อยู่ในช่วง วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ถือว่าเป็นกาลผ้ากฐิน หรือหมายเอาวันออกพรรษาเป็นต้นไป โดยคติการอยู่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์นั้น ก่อนที่จะเข้าพรรษาภิกษุเมื่อจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เมื่อพบเศษหรือชิ้นส่วนของผ้า ก็ได้บังสุกุลเก็บไว้ โดยเฉพาะผ้าห่อศพ ที่ได้มีการพาดไว้ในที่ต่าง ๆ เมื่อเข้าพรรษาพระภิกษุสงฆ์ก็จะเข้ามาจำพรรษารวมกัน ต่างก็มีชิ้นส่วนของเศษผ้า จึงมีการนำเอาชิ้นส่วนผ้านั้นมารวมกัน และเย็บเป็นจีวร ซึ่งพรรษากาลหนึ่ง ๆ จะมีการเย็บผ้าให้เป็นจีวรด้วยไม้กฐิน เมื่อเย็บเสร็จแล้วก็จะมีการลงฉันทมติ (Consensus) ว่าจะมอบจีวรให้ใคร เมื่อมีมติเป็น

ที่เรียบร้อยแล้วก็จะมีการมอบให้ ผ้าที่มอบให้ นั้นจึงเรียกว่า “ผ้ากฐิน” นั่นเอง ประเพณีทอดผ้ากฐิน หรือ การทำผ้ากฐินหลังจากออกพรรษายังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการสืบทอดประเพณีที่เนื่องด้วย พระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ประเพณีเป็นการทำสังฆกรรมคือพิธีของพระสงฆ์เท่านั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับ พระสงฆ์โดยตรง ส่วนการจัดหาผ้ากฐินนั้นอาจเป็นการปวารณาของทายกทายิกาผู้มีจิตศรัทธานำมาถวายก็ได้ แต่ในท้ายที่สุดแล้วพิธีการมอบให้ นั้นเป็นเรื่องของพระสงฆ์ที่อยู่ด้วยกันตลอดพรรษานั้นจะจัดการนั่นเอง

บ่อเกิดประเพณีชักผ้าบังสุกุล

ผ้าบังสุกุลเป็นผ้าที่ใช้สำหรับเป็นวัตถุขบในการนำเอามาทำผ้าจีวร โดยผ้าชนิดดังกล่าวนี้สามารถหาได้ตามป่าช้าหรือกองขยะที่มีผู้นำเอามาทิ้งไว้ (พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), 2559) ดังนั้น ลักษณะของผ้าบังสุกุลจึงมีลักษณะเป็นเศษผ้า และบางครั้งได้กลายเป็นธรรมเนียมของการใช้เฉพาะผ้าบังสุกุลที่ได้จากกองหยากเยื่อ เป็นผ้าที่เข้าทิ้งแล้วมาทำเป็นจีวร โดยไม่ใช่ผ้าที่ชาวบ้านถวาย เรียกพระที่ถือบังสุกุลว่า “ปิงสุกุลิกังคะ” บังสุกุลจีวรยังถือว่าเป็นธรรมเนียมข้อวัตรที่เป็นผ้าของพระสงฆ์ยังคงถือมาอยู่ คือการนุ่งห่มผ้าที่เขาทิ้งแล้วเป็นนิตยนั้นเอง การที่จะได้มาซึ่งผ้าบังสุกุลจะต้องบังสุกุลเอา หมายถึง การที่ภิกษุชักผ้าห่อศพที่มีผู้ทอดไว้ จึงเป็นที่มาของการทอดผ้าบังสุกุล เพราะโดยธรรมเนียมการเผาศพจะไม่เผาผ้าห่อศพนั้นด้วย ดังนั้นผ้าที่จะนำเอามาทำจีวรคือผ้าห่อศพนั่นเอง ผ้าบังสุกุลกับผ้าปานี้มีความคล้ายคลึงกันคือเป็นผ้าที่มีผู้นำมาทิ้งไว้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, (ป.อ.ปยุตโต), 2561) แต่ผ้าปานีอาจเป็นผ้าที่มีใช้เป็นผ้าห่อศพเหมือนผ้าบังสุกุลก็ได้ อาจเป็นเพราะว่าผ้าจีวรของเหล่าภิกษุจะมีใช้เป็นผ้าผืนเดียว แต่จะต้องเป็นเศษผ้าที่นำมาเย็บรวมกันนั่นเอง เพราะเป็นสิ่งที่ยาก

กาลแห่งการบัญญัติสิกขาบท

จารีตประเพณีของการบัญญัติสิกขาบทนั้นมีได้บัญญัติไว้ตั้งแต่เริ่มแรก เมื่อการเข้ามาบวชของกุลบุตรมากขึ้น สิ่งที่เป็นจำเป็นสำหรับเป็นกรอบและแนวทางในการปฏิบัติจึงต้องถูกบัญญัติขึ้น แต่พระพุทธองค์ก็หาได้บัญญัติพระวินัยไว้ตั้งแต่ต้น แต่พระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ก็ต่อเมื่อมีมูลเหตุคือเหล่าภิกษุประพฤติกแล้วมีชาวบ้านกล่าวติเตียน แล้วมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าเสียก่อน พระพุทธองค์ทรงไต่สวนเพื่อหาความจริงแล้วชี้โทษของการประพฤตินั้น ๆ แล้วจึงบัญญัติสิกขานั้น ๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นบรรทัดฐานให้ภิกษุพึงศึกษา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, (ทองดี สุรเตโช, 2561) พร้อมทั้งระบุลักษณะการต้องโทษเหล่านั้นว่าเป็น “อาบัติ” มี 3 สถานคือ อาบตีอย่างหนักคือการต้องโทษที่ผิดต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นปรกติวิสัยของภิกษุสงฆ์ อาบตีอย่างกลางคือต้องอยู่กรรม เป็นอาบัติที่เข้าใกล้จากการขาดความเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ต้องบอกกล่าวกับหมู่สงฆ์ และอาบตีอย่างเบาคือต้องแสดงความผิดนั้นต้องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2555) ในเวลาต่อมาสิกขาบทนั้นมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมคล่องตัวต่อความผาสุกในการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุทั้งหลาย เรียกว่า อนุบัญญัติ ดังนั้นการบัญญัติสิกขาบทนั้นจึงมีกาลแห่งการบัญญัติคือมูลเหตุแห่งการบัญญัตินั้น ๆ เสมอ ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความผาสุกของภิกษุตนเอง

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ประเพณีที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในสมัยนั้น ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอยู่ไม่น้อย การเกิดขึ้นของประเพณีตามแนวพุทธศาสนานั้นจึงเกิดมาเป็นวิธปฏิบัติของพระสงฆ์ในสมัยนั้น เป็นต้นมา บางประเพณีได้เกิดขึ้นแต่แบบแผนยังดำรงอยู่ บางประเพณีได้เปลี่ยนแปลงสภาพของรูปแบบประเพณีไปจนหมดสิ้นแล้ว ความเปลี่ยนแปลงนั้นมีสาเหตุมาจากบริบทของสังคมนั้นด้วย เช่น การประเพณีทอดผ้ากฐินหมายเอาเฉพาะผ้าที่จะมอบให้พระสงฆ์เท่านั้น มิได้รวมไปถึงเงิน ประเพณีได้เปลี่ยนแปลงความหมายของประเพณีกฐินไป โดยเข้าใจว่าเป็นเรื่องของการระดมทุน สิ่งที่เพิ่มเข้ามาคือมีการระดมทุน แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือมีผ้าที่จะใช้ในการทอดกฐิน แต่รูปแบบการได้มาของผ้าก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน จึงจะชวนพิจารณาประเพณีตามแนวพุทธศาสนาที่เกิดตามสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

ประเพณีการใช้ภาษาในการเผยแผ่พระศาสนา

ภาษาบาลีนั้นเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เหตุการณ์ในพระไตรปิฎกทำให้กวีวิชาการพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อว่ามาคธี เป็นสำนวนโวหารที่พระพุทธองค์ทรงใช้สอนก่อนภาษาอื่น ๆ (สมิทธิ เนตรนิมิตร, 2556) บางก็เชื่อว่าปาลิภาษาเป็นภาษาตระกูลเดียวกับภาษาสันสกฤต ดังนั้นภาษาบาลีหรือมคธีจึงเป็นภาษาแขนงหนึ่งของภาษาปรากฤตที่บันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะมีร่องรอยของการยืมเสียง มีการยืมคำและไวยากรณ์ของกลุ่มภาษาปรากฤตและภาษาสันสกฤต (จิรภัทร แก้วกู่, 2558) จึงเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมพระพุทธองค์จึงเลือกที่จะใช้ภาษาบาลีหรือมาคธีเป็นภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์ แต่ความสัมพันธ์ทางภาษาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ก็ยังคงมีความใกล้ชิดกับภาษาอื่น ๆ เช่น คันธารี เคารเสนี สันสกฤต และปรากฤต เป็นต้น เนื่องด้วยแคว้นมคธีมีอำนาจในทางการเมือง อีกประการหนึ่งภาษาบาลี หรือมาคธีนั้นเป็นภาษาสามัญที่เมืองใช้พูดกัน พระพุทธองค์จึงเล็งเห็นความสำคัญและการเข้าถึงชาวบ้านทั่วไป จึงสถาปนาภาษาบาลีเป็นภาษาพุทธพจน์ เพื่อประกาศพระศาสนา แต่พระพุทธองค์ก็หาใช่จะใช้ภาษาเดียวในการประกาศศาสนา (เสถียร โพธิ์นันทะ, (ม.ป.ป.) แต่พระพุทธองค์คงจะใช้ภาษาหลายภาษาที่มีมูลรากเดียวกันในการเผยแผ่ศาสนาไปด้วย จะเห็นว่าภาษาที่พระองค์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นคงจะมีมาก แต่ด้วยบริบททางสังคมในขณะนั้นแคว้นมคธีมีอำนาจ การใช้ภาษาบาลีหรือมาคธีคงสืบทอดมาตั้งแต่เมื่อคราการทำสังคายนาครั้งที่ 1 อีกประการหนึ่งเพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นภาษาหลังที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่อยู่ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, 2560) ดังนั้น การทำสังคายนาในครั้งนั้นจึงจะเป็นภาษาอื่นนอกเหนือไปจากภาษาบาลีมิได้เช่นกัน และภาษาบาลีหรือ มาคธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระศาสนานั้นเป็นภาษาพูดเพียงอย่างเดียว มิได้มีภาษาเขียนแต่อย่างใด ดังนั้นการจดจำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีลักษณะเป็นการท่อง หรือที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” นั่นเอง ในภายหลังเกิดไวยากรณ์ขึ้นมาจึงนำเอาภาษาไปผูกกับไวยากรณ์ในเวลาต่อมา

สิ่งที่กำหนดประเพณีวัฒนธรรมของภิกษุสงฆ์

ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธองค์ในเสด็จไปเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธองค์ในดินแดนต่าง ๆ อันมีภูมิประเทศที่เหมาะสม และด้วยความหวังว่าจะมีผู้ที่หันมานับถือศาสนาธรรมของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงได้บอกนิสสัยที่เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของพระภิกษุ

สงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติ นิสัย 4 นั้นสะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี โดยยึดหลักความเรียบง่ายในการดำรงอยู่ของเพศบรรพชิต เมื่อพิจารณา นิสัย 4 คือ เทียวบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่โคนไม้ และฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2555) จะเห็นได้ว่าวิถีแห่งความเป็นสมณะในสังคมและวัฒนธรรมของชาวอินเดียในสมัยนั้น เน้นที่ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายตามวิถี ปฏิบัติของนักบวชต่าง ๆ ในขณะนั้นพึงปฏิบัติ การอยู่โดยอาศัยนิสัย 4 นี้จึงเป็นเครื่องบ่งบอกความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี และแน่นอนว่ามีสิ่งที่พึงกระทำแล้ว ก็มีสิ่งที่บรรพชิตในพระศาสนาของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่พึงกระทำเช่นกันเรียกว่า อกรรมกิจ 4 คือ เสพเมถุน ลักของเขา ฆ่าสัตว์ และพูดवादคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ทั้ง 4 ข้อนี้ก็เครื่องวัดได้ว่าภิกษุสงฆ์ในพระศาสนาจะไม่ประพฤติกิจทั้ง 4 นี้ เนื่องจากกิจทั้ง 4 นี้เป็นข้อห้ามต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ดังนั้นคำสอนทั้ง 8 ข้อนี้ เรียกว่าอนุศาสน์นั่นเอง นิสัย 4 จึงเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของนักบวชในบริบทของสังคมที่ปรากฏอยู่ ดังนั้นนิสัย 4 จึงเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติในพระศาสนาในขั้นพื้นฐานตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

พระธรรมและพระวินัย

พระธรรมและพระวินัยนั้นมีความสำคัญต่อหมู่สงฆ์เป็นอย่างมาก เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระอานนท์ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า หากพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้วใครจะเป็นประธานแห่งหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า หากพระพุทธองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ให้พระธรรมและพระวินัยเป็นประธาน จะเห็นได้ว่าพระธรรมและพระวินัยมีความสำคัญเท่ากับพระพุทธองค์เลยทีเดียว หากสังคมพระชาติพระธรรมและพระวินัยก็พระศาสนานี้ก็ดำรงอยู่ไม่ได้ในภายหลังเป็นแน่แท้

ความหมายของธรรมและวินัย

คำว่า “ธรรม” เป็นคำสันสกฤต ภาษาบาลีใช้คำว่า ธัมม ส่วนคำว่า บาลีสันสกฤตใช้ตรงกัน ดังนั้นธรรมหมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นหลักปฏิบัตินั่นเอง (พัฒน์ เฟื่องผลา, 2542) ส่วนคำว่า “วินัย” หมายถึง การกำจัด การละกิเลส ข้อนำไปให้วิเศษ ข้อนำไปให้แจ้ง ข้อนำไปให้ต่าง ๆ ดังนั้นพระวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงหมายถึงคำสั่งสอนส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติ สำหรับเป็นหลักในการปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ การบัญญัติพระวินัยก็เพื่อความสงบสุข ทั้งภายในและภายนอก อันเป็นเครื่องมือในการบริหารของหมู่คณะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, (ทองดี สุรเตโช), 2561) เมื่อพิจารณาจากสังคมของหมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระวินัยเกิดขึ้นเมื่อเกิดภิกษุสงฆ์หมู่มาก พระอานนท์ทูลขอให้พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทขึ้นมา แต่พระองค์ทรงตรัสว่า ถ้าเวลานั้นมาถึงก็จะทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาอย่างแน่แท้ (พระราชธรรมนิเทศ, (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2536)

สิ่งแวดล้อมทางสังคม

ในท่ามกลางสังคมที่มีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระบบมีระบบวรรณะ 4 ที่เสมือนพลวัตของสังคมในสมัยพุทธกาล โดยระบบวรรณะนั้นมีหน้าที่ในการแบ่งคนในสังคมนั้น ๆ ให้ทำหน้าที่อย่างเป็นระบบ กษัตริย์ มีหน้าที่ในการปกครองดูแลคนในวรรณะอื่น ๆ พราหมณ์มีหน้าที่ในการศึกษาและให้การศึกษากลุ่มคนบางกลุ่ม อาจมีแนวคิดว่าการจะปกครองคนนั้นจะให้คนทั้งหมดฉลาดได้ แต่ให้คนที่สมควรจะฉลาดเท่านั้น นั่นก็คือวรรณะกษัตริย์เพราะต้องปกครองคนในวรรณะทั้ง 4 ให้เกิดความผาสุก ส่วนวรรณะแพศย์นั้น

มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นหลัก ส่วนวรรณะศูทรนั้นก็ทำหน้าที่ในการมีแรงงานของสังคม (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553) และยังมีอิทธิพลวรรณะหนึ่งที่มีได้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคมนั้นก็คือ “จันฑาล” เป็นวรรณะที่ก่อให้เกิดการแบ่งบทบาทหน้าที่ของสังคม ดังนั้นการให้เป็นวรรณะที่ต่ำก็เพราะว่าการแต่งงานข้ามวรรณะนั้นหมายถึงการให้ระบบของวรรณะต่าง ๆ เสียระบบไป เช่น วรรณะกษัตริย์แต่งงานกับวรรณะศูทรเมื่อบุตรกำเนิดมาก็จะไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่วรรณะใดวรรณะหนึ่งได้ จึงเป็นที่มาของการให้วรรณะจันฑาลเป็นตัวผลผลิตของสังคมที่ไม่เป็นไปตามที่สังคมนั้นคาดหวังนั่นเอง ดังนั้นจึงจะชวนให้พิจารณาแนวคิดประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

กฎหมายมนุธรรมศาสตร์ก่อให้เกิดประเพณีการบรรพชาอุปสมบทของสตรี

เนื่องด้วยสภาพทางสังคม บทบาทสตรีจึงถูกจำกัดอยู่ในกฎหมายมนุธรรมศาสตร์ ให้เพศหญิงมีสถานภาพหลังจากสามี เสียชีวิตคือการตายตกตามกันไป ซึ่งเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อสามี พิธีดังกล่าวนี้เรียกว่า “พิธีสตี” ผู้หญิงจะต้องวิ่งเข้ากองไฟ แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมา แต่เดิมสตรียังบวชในพระศาสนาไม่ได้ เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ แต่พระอานนท์ทรงทูลถามพระพุทธองค์อยู่หลายครั้ง แต่แล้วพระพุทธองค์ก็อนุญาตให้ผู้หญิงเข้ามาบวชในพระศาสนา การบวชของผู้หญิงนั้นอาจมีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) เพื่อการบรรลุธรรมต่าง ๆ 2) เพื่อการพ้นจากกฎหมายมนุธรรมศาสตร์ที่จะต้องตายตามสามีไป ดังจะเห็นได้จากพระนางพิมพา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จของผนวชนั้น หนึ่งในนั้นที่จำต้องทนทุกข์ตามกฎเกณฑ์ของสังคมคือพระนาง การร้างจากสามีนั้นเป็นการเข้าใกล้ความตายของสามี และความตายของพระนางเช่นกัน ดังนั้นการเสด็จเพื่อไปโปรดพระญาติโดยเฉพาฝ่ายหญิงนั้น จึงเป็นการปกป้องภัยจากจารีตของสังคมเช่นกัน เพราะการหลีกเลี่ยงด้วยการออกบวชจึงเป็นวิธีการที่มีความปลอดภัยจากกฎหมายมนุธรรมศาสตร์ที่สังคมในสมัยนั้นให้ความสำคัญเป็นอย่างมากทีเดียว

จารีตประเพณีการฉัน

จารีตประเพณีการขบฉันของภิกษุในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในปรกาฏในเสขียวัตถ์ ที่มีการบอกวิธีการขบฉันอย่างละเอียดคือภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาต โดยความเคารพ จักตักแกงพอสสมควร จักไม่ฉันคำใหญ่เกินไป จักไม่พุดขณะฉันข้าว จักไม่ฉันดังจับ ๆ เป็นต้น ยังมีเนื้อที่ภิกษุไม่พึงฉัน 10 ประการคือ 1) เนื้อมนุษย์ 2) เนื้อช้าง 3) เนื้อม้า 4) เนื้อสุนัข 5) เนื้องู 6) เนื้อราชสีห์ 7) เนื้อหมี 8) เนื้อเสือโคร่ง 9) เนื้อเสือดาว 10) เนื้อเสือเหลือง (พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), (ม.ป.ป.) ดังนั้น การฉันเนื้อทั้ง 10 ประเภทนี้จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้ฉัน ในทัศนคติเกี่ยวกับการฉันนั้นพระพุทธองค์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการฉันเนื้อที่นอกเหนือไปจาก 10 ประเภทนี้ จารีตการฉันจึงถูกกำหนดด้วยบริบทของสังคมอินเดียในสมัยนั้นที่มีการกินเนื้อสัตว์อยู่กันมาก หากจะหลีกเลี่ยงจากการฉันเนื้อก็เห็นที่จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้เป็นการลำบาก การที่พระพุทธองค์อนุญาตให้ฉันเนื้อสัตว์ได้นั้นที่ปรากฏในพระวินัย เพราะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงหนีจากสังคมอินเดียในเวลานั้นไม่ได้ การไม่รู้ที่มาของเนื้อสัตว์ที่ปรากฏในภาชนะจึงเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ในเวลานั้นจะกระทำ โดยมียินดีในร้ายในเนื้อที่ได้มานั้นเอง มิได้สั่งให้ฆ่าหรือฆ่าเองจึงเป็นหนทางที่จะปฏิเสธก็มีใช้แต่จะยอมรับก็มีเชิงเสียทีเดียว การฉันเนื้อจึงสะท้อนการอยู่การฉันของพระสงฆ์ในเวลานั้นได้เป็นอย่างดีในทางจารีตประเพณีที่พึงทำให้ชาวบ้านเลี้ยงง่าย เพราะปากท้องของพระสงฆ์เนื่องด้วยผู้อื่น (Omvedt, Gail., 2003)

พุทธประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์

ประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์เมื่อประมวลและพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของการประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อประเพณีดังกล่าวได้แพร่ขยายไปในดินแดนต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และบริบทของสังคมที่แตกต่างกันไป ดังนั้นประเพณีที่มีต้นกำเนิดตามแนวพุทธศาสตร์จะมีแนวคิดหลัก ๆ อยู่ (Main Concept) โดยจะพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้

1) ประเพณีวันเข้าพรรษาหรือวันวิสาขบูชา

เดิมที่ยังไม่มีแนวปฏิบัติการเข้าพรรษาของเหล่าภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ศาสนาพรหมจรรย์ได้กระทำทุกฤดูกาล จนกระทั่งชาวบ้านได้ติเตียนภิกษุที่ได้ทำความเสียหายต่อพืชและสัตว์น้อยใหญ่ พระบรมศาสดาจึงมีแนวคิดในการที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จึงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาตลอดกาลฝนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และเป็นที่แน่นอนว่า เมื่อมีประเพณีเข้าพรรษาเกิดขึ้นมา ก็ย่อมมีพิธีกรรมอันเป็นระเบียบแบบแผนของการเข้าพรรษา จนกระทั่งกลายเป็นจารีตประเพณีในบวรพระพุทธศาสนาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา แนวคิดการเข้าพรรษาหลัก ๆ คือการอยู่ประจำพรรษา ณ ที่ใดที่หนึ่งตลอด 3 เดือน สิ่งที่เกิดขึ้นจากการเข้าพรรษาคือลดการติเตียนของชาวบ้าน และพระสงฆ์มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน และอยู่ด้วยกันเป็นชุมชนสงฆ์ในอารามใดอารามหนึ่ง ดังนั้นการเข้าพรรษาจึงมีประโยชน์ต่อหมู่สงฆ์โดยตรง การเข้าพรรษาจึงเป็นจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่สงฆ์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาที่จะต้องเข้าพรรษา แม้การเข้าพรรษาจะมีได้มีการปรับโทษอาบัติทุกกฎไม่ร้ายแรงก็ตาม แต่โดยธรรมเนียมนิยมแล้วควรที่จะเข้าพรรษานิตินิยมซึ่งมีมาในพระวินัยคัมภีร์มหารวรรคที่เป็นมูลค้ำของการจำพรรษาก่อน การเข้าพรรษานั้นมิได้มีใครทราบว่ามีระเบียบพิธีกรรมเช่นไร เมื่อต้นสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการวางระเบียบพิธีกรรมต่าง ๆ ในวันเข้าพรรษา ที่ถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน

การกลับมาตระหนักถึงประเพณีเข้าพรรษานั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิพนธ์ให้วันเข้าพรรษาเป็นพระราชพิธีในเดือนเป็นของพระราชสำนัก (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553) อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงทอดพระเนตรถึงความสำคัญของพระประเพณีดังกล่าวนี้ และคงเป็นพิธีที่มีระเบียบปฏิบัติในเวลาต่อมา มีการหล่อเทียนพรรษาเป็นต้น อิทธิพลพิธีกรรมในช่วงเข้าพรรษาได้สืบทอดเป็นประเพณีมาถึงปัจจุบัน

การกำหนดกาลแห่งการเข้าพรรษานิยมเข้าในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 โดยธรรมเนียมปฏิบัติ ด้วยการอธิษฐานเข้าพรรษา มีใจความว่า “ข้าพเจ้า จะเข้าอยู่ตลอดกาลฝนนี้ ในอวาสนี้” และตามธรรมเนียมปฏิบัติในช่วงเข้าพรรษาจะมีการทำสามัคคีธรรมต่อกันและกัน (องค์การศึกษา วัฒนธรรม ศึกษาธิการ, (ม.ป.ป.)

กำหนดการวันเข้าพรรษาคือวันเข้าพรรษาต้น และวันเข้าพรรษาหลัง ตามขนบธรรมเนียมประเพณีการเข้าพรรษาจะมีกำหนดการเข้าพรรษา เป็น 2 ครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเอื้อต่อพระสงฆ์ที่เดินทางมาเข้าพรรษาในที่นั้น ๆ ไม่ทัน หรือมีเหตุขัดข้องและจำเป็นที่จะต้องเข้าพรรษาล่าช้า ดังนั้นจึงมีพระบรมพุทธานุญาตให้มีการอธิษฐานเข้าพรรษา 2 ครั้งคือ วันเข้าพรรษาต้น คือ เข้าวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 แล้วไปออกพรรษาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่า ปุริมพรรษา คือ พรรษาแรก ส่วนวันเข้าพรรษาหลังคือเข้าพรรษาแรก

ไม่ทันให้นับไปอีก 1 เดือน คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 9 และไปออกพรรษาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เรียกว่า ปัจฉิมพรรษา คือ พรรษาหลังนั่นเอง (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2555)

2) ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน

ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนนั้น แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าเพียง 3 ผืน ได้แก่ ผ้าคลุม ผ้าห่ม และผ้าถุง ด้วยความที่ผ้าเป็นของหายาก และมีอย่างจำกัดในการนุ่งห่ม เวลาอาบน้ำฝนภิกษุปรารถนาจะไม่ผลัดผ้า อาจมีเหตุผลคือ ไม่ปรารถนาจะให้ผ้าเปียกน้ำ เมื่อภิกษุซักจะไม่สามารถซักได้ทั้ง 3 ผืน เพราะต้องมีผ้าผืนหนึ่งเป็นอย่างต่ำในสำหรับไว้ปกปิดร่างกาย และเนื่องจากน้ำฝนผ้าจะแห้งได้ยาก ดังนั้นในฤดูฝนพระพุทธองค์จึงอนุญาตให้ภิกษุมีผ้าอาบน้ำฝน เพื่อเอาไว้ผลัดผ้าถุง โดยต้องมีคนนำมาถวาย

ช่วงระยะเวลาของผ้าอาบน้ำฝนนั้นมีขอบเขตของกาลที่จะทำ นุ่งห่ม และอธิษฐานใช้สอยไว้คร่าว ๆ ดังต่อไปนี้ 1) ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 7 ถึงวันเพ็ญเดือน 8 รวมเวลา 2 ปักษ์ เป็นเวลา 1 เดือน ในปลายฤดูร้อนนี้ เป็นเขตแห่งการแสวงหา 2) ตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันเพ็ญ เป็นเวลาถึงเดือนท้ายฤดูร้อน เป็นเขตแห่งกาลนุ่งห่ม 3) ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ไปจนสิ้นฤดูฝน คือ เพ็ญเดือน 12 รวมเวลา 4 เดือน เป็นเขตแห่งกาลอธิษฐานใช้สอย ถ้าหากยังไม่ถึงการที่จะใช้คือ นุ่งห่ม พระพุทธองค์ให้ปรับอาบัติ (องค์การศึกษา ธรรมศาสตร์ กระทรวงศึกษาธิการ, (ม.ป.ป.) ดังนั้น การใช้ผ้าอาบน้ำฝนนั้นมีการใช้ที่ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันมานานแล้ว

จะสังเกตได้ว่าผ้าในพระพุทธศาสนาที่นอกเหนือไปจากอัฐฐบริขารนั้นสามารถใช้ได้เฉพาะกาลเฉพาะกิจเท่านั้น มีขอบเขตเวลาที่ชัดเจน อันอาจกล่าวได้ว่าเป็นประเพณีที่ได้มองเห็นวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในบริบทของสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสะท้อนถึงบริบทพระสงฆ์ในสังคมเมื่อครั้งอดีตกาล

3) ประเพณีวันมหาปวารณา (วันออกพรรษา)

เมื่อพระสงฆ์จำพรรษาตลอดไตรมาส ตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 8 จนถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เมื่อครบถ้วน พระพุทธองค์มีพระบรมพุทธานุญาตให้พระสงฆ์ในอาวาสนั้น ๆ ปวารณา อันถือว่าเป็นการออกพรรษา การปวารณาจึงถือเป็นประเพณีที่มีให้พระสงฆ์ที่อยู่ในอาวาสเดียวกันเกิดความชุ่มชื้นของหมองใจกัน เพราะการทะเลาะผิดใจกันไม่ชอบกันนั้นเป็นปกติวิสัยที่อาจเกิดขึ้นได้ เมื่อมีกลุ่มคนเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก การปวารณาจึงถือว่าเป็นการตักเตือนบอกล่าว ขอขมาขอโทษซึ่งกันและกัน ให้เกิดความรู้สึกดีต่อกัน เมื่อมีสิ่งใดที่ได้ล่วงเกินกันในตลอดระยะเวลาที่อยู่ร่วมกัน ประเพณีดังกล่าวยังสืบทอดมาเป็นการขอขมาซึ่งกันและกันให้คณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในหมู่คณะอีกด้วย เพราะฉะนั้นการปวารณาออกพรรษาจึงเป็นเรื่องของการขอขมาลาโทษ เพื่อให้เกิดความงอกงามภายในจิตใจของกันและกัน เพราะเมื่อออกพรรษาไปแล้วอาจจะมีได้มีโอกาสได้มาพบเจอกัน ดังนั้นการละทิ้งสิ่งที่ไม่น่าพอใจไว้ เติมเต็มความรู้สึกดีงามต่อกัน และกันในตอนที่จะต้องจาริกไปสู่ที่อื่นจึงเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำเป็นอย่างยิ่ง โดยมีให้เกิดความชุ่มชื้นค้ำค้ำให้เกิดขึ้นภายในใจ เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2510)

4) ประเพณีกฐิน (วิ.ม.(บาลี). 5/95/135)

ประเพณีกฐินเกิดขึ้นได้ตั้งแต่การออกพรรษา ก่อนที่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในอาวาสเดียวกันจะแยกย้ายจาริกเที่ยวไปในทิศต่าง ๆ จึงเกิดประเพณีกฐินขึ้นมา กฐิน เป็นประเพณีการเปลี่ยนผ้าของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่อยู่ใน

อวาสดียกกันครบ 3 เดือน โดยผ้ากฐินเกิดจากผ้าป่าหรือผ้าห่อศพที่ภิกษุที่เที่ยวจาริกไปแล้วได้เห็นเศษผ้า จึงบังสุกุลเอามาเก็บไว้เพื่อทำผ้าจีวร เมื่ออยู่ร่วมกันครบสามเดือนจึงเอาผ้าที่ได้เก็บไว้มารวมกัน เพื่อที่จะได้ช่วยกันเย็บผ้ากฐิน ผ้ากฐินคือการเย็บผ้าให้เป็นจีวร ผู้ที่ได้จีวรคือผู้ที่มีผ้าจีวรผืนเก่าเสื่อมสภาพแล้วจึงเป็นผู้สมควรจะได้รับ วิธีการเย็บในสมัยนั้นใช้กรอไม้สำหรับซึ่งผ้าเย็บผ้าจีวร ลักษณะดังกล่าวเรียกว่าสะตั้ง การเย็บจีวรต้องตัดออกเป็นชิ้น ๆ แล้วเอามาเย็บประสานกันเข้าให้มีรูปแบบเหมือนกระทรงดั่งผืนนาของชาวมอญ จึงถูกเรียกว่า กฐิน (กระทรวงวัฒนธรรม, 2510)

5) ประเพณีบรรพชาและอุปสมบท

ประเพณีการบวช หรือที่เรียกว่า “บัพพชา หรือบรรพชา” นั้น ความเป็นพระในพระพุทธศาสนาเดิมทีเดียวนั้น การเป็นบวชยังไม่มีพิธีกรรม การบวชนั้นเป็นสภาวะการครองเรือนไปสู่การปราศจากเรือน การอุปสมบทนั้นแต่เดิมได้รับอนุญาตจากพระพุทธเจ้าว่า “มาเป็นภิกษุ ธรรมที่ (เรา) ดีแล้ว จึงทำจิตวิญญาณของชีวิตให้สมบูรณ์จากชีวิตที่สิ้นสุดทุกข์” บรรพชานั้นจะใช้กล่าวถึงการเข้ามาบวชในสังคมพุทธคือสามเณร ส่วนอุปสมบทนั้นใช้กล่าวถึงชายที่เข้ามาบวชเป็นพระ (Gethin, Rupert, 1998)

ประเพณีการบวชในประเทศไทยถือเป็นจารีตประเพณีที่ผู้ชายทุกคนเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะต้องบวช เพื่อเป็นเป็นการขัดเกลาตนเองให้รู้เท่าทั้งทางโลกและทางธรรม (दनัย ไชโยธธา, 2546) อันจะเป็นการประดับประดาชีวิตให้ตนเองมีความสุขในกายภาคหน้า เมื่อมีครอบครัว และมีภาระที่จะต้องรับผิดชอบ

6) ประเพณีบิณฑบาต

การบิณฑบาต หมายถึง การตกไปของก้อนข้าวในภาชนะ การตกไปของก้อนข้าวนั้นเรียกว่า บิณฑบาตร การบิณฑบาตถือเป็นการหาเลี้ยงชีพอันประเสริฐของพระสมณะศากยบุตร เพราะสมณะมีชีวิตเนื่องด้วยผู้อื่น การได้ก้อนข้าวจากผู้อื่นจึงเป็นการหาเลี้ยงชีพหลักของความเป็นพระ ซึ่งปรากฏในนิสสัย 4 ในอนุตตาสัน 8 อย่าง ในส่วนนิสสัยหรือสิ่งที่เป็นเครื่องอาศัยของเหล่าพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หนึ่งในนั้นคือการเที่ยวบิณฑบาตนั่นเอง การบิณฑบาตจึงถือว่าเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามวงศ์ของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า “พุทธวงศ์” นั่นเอง ประเพณีการบิณฑบาตมีมาตั้งแต่การประกาศศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นปกติวิสัยของนักบวชในสมัยนั้น สิ่งที่จะนำเอามาเป็นบาตรนั้นพระพุทธองค์ทรงมีพุทธาอนุญาตสิ่งที่สามารถเอามาใช้เป็นบาตรได้คือ 1) บาตรดินเผาที่สุ่มดำสนิท 2) บาตรเหล็ก พระพุทธองค์ยังทรงห้ามสิ่งของดังต่อไปนี้ไม่ให้ใช้แทนบาตร คือ 1) กระจกดิน 2) กะโหลกน้ำเต้า 2) กะโหลกหัวผี และบาตรที่มีมูลค่า เช่น บาตรทอง บาตรเงิน บาตรแก้วมณี (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2555) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการคัดเลือกเอาวัสดุมาทำเป็นบาตรนั้น ต้องเป็นสิ่งที่มีอาจมีราคาอาจหาค่ามิได้ หรือมิทำให้ผู้พบเห็นหวาดกลัวเป็นประการสำคัญ

7) ประเพณีวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะเป็นวันที่อยู่ในพุทธประเพณีอย่างหนึ่ง วันธรรมสวนะนั้นมีความหมายถึงวันฟังธรรม หรือที่เรียกว่า “วันพระ” เป็นวันที่มีการกำหนดประชุมเพื่อการฟังธรรม จึงถือว่าเป็นวัดฟังธรรมโดยปกติ (องค์การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (ม.ป.ป.) ในสมัยตามกาลนั้น ๆ กาลที่ปรากฏในตำราส่วนใหญ่ จะกำหนดวันธรรมสวนะไว้เดือนหนึ่ง 4 วัน ตามปฏิทินจันทรคติคือ 1) วันขึ้น 5 ค่ำ 2) วันขึ้น 15 ค่ำ 3)

วันแรม 8 ค่ำ 4 วันแรม 15 ค่ำ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2555) นั่นเอง การฟังธรรมจะเน้นที่การฟังธรรมตามกาลและโอกาสต่าง ๆ ดังปรากฏในมงคลสูตรว่า การฟังธรรมตามกาลเป็นมงคลอันสูงสุด (ช.ธ.(บาลี). 25/6/4)

8) ประเพณีสวดมนต์

ประเพณีสวดมนต์ หรือที่เรียกว่าสาธยายมนต์นั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล การสวดมนต์ หรือสาธยายมนต์ เป็นการสวดเพื่อท่องจำพระบาลีหรือพุทธวจนะ การสาธยายมนต์นั้นได้ถูกนำมาใช้ในโอกาสที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาคือการทำสังคายนาครั้งแรก หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้มีการทำสังคายนาครั้งแรก โดยใช้วิธีการตรวจทานพระธรรมและพระวินัยด้วยการทำสังคายนา การทำสังคายนา นั้นหมายถึง “การสวดพร้อมกัน” มาจากคำว่า “สังคายนา” (สัง+คิตติ) สั แปลว่าพร้อม คิตติ แปลว่า การสวด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) จึงเป็นที่มาของการสาธยายมนต์ เพื่อยังจำพุทธวจนะได้ เพราะมนต์ไม่สาธยายเป็นมลทิน (อง.ส.(บาลี). 23/105/198) ดังนั้นการสวดมนต์จึงมีเค้ามาจากการทำสังคายนา นั่นเอง แนวคิดประเพณีการสวดมนต์จึงมาจากการทำสังคายนา โดยมีเค้าโครงว่าการสวดมนต์จะกระทำทั้งเช้าและเย็นที่เป็นคติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

9) ประเพณีสังฆอุโบสถ

ตามธรรมเนียมของพระภิกษุสงฆ์นั้นจะต้องทำอุโบสถกรรมทุกรูปและทุก ๆ กึ่งเดือน หากไม่มีเหตุจำเป็นตามพระบรมพุทธานุญาตมิให้ขาด เว้นเสียกระทำได้ แต่เดิมในสมัยพุทธกาลนั้นมิได้มีการทำสังฆกรรมเนื่องด้วยอุโบสถ (องค์การศึกษา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (ม.ป.ป.) คงจะมีก็แต่การตรัสโอวาทปาฏิโมกข์ของพระพุทธองค์เท่านั้น ในกาลต่อมามีการบัญญัติพระวินัยขึ้นมา ประเพณีสังฆอุโบสถจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อพระสงฆ์ การทำสังฆอุโบสถจึงเป็นการทบทวนพระวินัยร่วม ซึ่งจะเป็นแนวทางในการทำสังคายนา ในภายหลัง ประโยชน์ของการทำสังฆอุโบสถนั้นคือเป็นการสวดเพื่อความเห็นชอบ และเป็นมติในท่ามกลางหมู่สงฆ์ เมื่อมีการลงสังฆอุโบสถ และเป็นทั้งการท่องจำพระวินัยไปด้วย ประเพณีการทำสังฆอุโบสถนั้นจึงมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลด้วยวิธีการท่องจำ และการท่องจำนั้นคงจะมีการเพิ่มพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติมาก่อนแล้วและที่บัญญัติใหม่ ตลอด จนกระทั่งพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงมิได้มีการเพิ่มพระวินัยขึ้นมาอีกตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ลักษณะของประเพณี

ลักษณะของการเกิดขึ้นของประเพณีตามแนวพระพุทธศาสนานั้นมีแนวคิดที่จะชวนให้พิจารณาอยู่ 2 ประการคือ 1) ประเพณีที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง 2) ประเพณีที่หนุนเสริมพระพุทธศาสนา (คุณ โทชันท์, 2545)

1. ประเพณีที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง

ประเพณีที่มาจากพระพุทธศาสนาโดยตรงนั้น เป็นประเพณีที่ที่เกิดจากแก่นสารและวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ประเพณีการบรรพชาและอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีวันปวารณาออกพรรษา ประเพณีทอดผ้าบังสุกุล ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นจารีตประเพณีที่มุ่งเน้นและมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีปฏิบัติที่มีเป้าหมายเพื่อการประพฤติปฏิบัติ

พรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดทุกข์ อันเป็นวิถีแนวทางการปฏิบัติที่เป็นแก่นแกนของพระพุทธศาสนา เพราะในท้ายที่สุดแล้ว แก่นแกนอันเป็นหัวใจของจารีตประเพณี อันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนานั้นจะนำพาพุทธบริษัท บรรลุพระนิพพาน หรืออย่างน้อยก็จะได้ค้นพบสัจธรรม และความสุขได้ ซึ่งแนวทางแห่งการปฏิบัติที่นั่นย่อมเป็นไปตามจารีตประเพณี ที่มีระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียมการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัย ที่มาความเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของความเป็นแห่งสมณะเพศนั่นเอง

2. ประเพณีที่หนุนเสริมพระพุทธศาสนา

การดำรงอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ ของมนุษย์ย่อมมีการผสมผสานประเพณี โดยเฉพาะที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น ประเพณีตรุษจีน ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแต่งงาน เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์ก็เช่นเกี่ยวกันที่มีความสัมพันธ์กับประเพณีในพระพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออก เพราะประเพณีสงกรานต์นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับกาลเวลา เป็นเรื่องของกาลโคจรของดาว ซึ่งดูเหมือนว่าจะมิได้มีความเกี่ยวข้องกัน แต่การนับถือของกลุ่มชนภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ เช่น ไทย ลาว พม่า กัมพูชา ได้ถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยถือโอกาสในการทำบุญ รวมไปถึงประเพณีรวมญาติไปด้วย และก็เช่นเดียวกับประเพณีวันขึ้นปีใหม่ เหล่าพุทธศาสนิกชนได้ถือโอกาสในการทำบุญใส่บาตร หรือสวดมนต์ข้ามปี ประเพณีที่หนุนเสริมส่วนใหญ่มักจะเกิดจากบริบทของท้องถิ่นนั้น ๆ และแต่ละที่จะมีแนวทางในการปฏิบัติที่ต่างกัน ดังในประเทศไทยที่ในแต่ละภาคก็จะมีแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยใช้ประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึด เช่น วันอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เปรต หรือที่เรียกว่าเปรตพลีนั่นเอง แต่เดิมประเพณีเปรตพลีนั้นมีเค้าโครงมาจาก การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับเปรตที่เป็นพระญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่มาขอส่วนบุญ (ขุ.ธ.(บาลี). 25/8/10-11) ประเพณีเปรตพลีนี้อาจกล่าวได้ว่ามิได้เป็นประเพณีในสมัยพุทธกาลเป็นแน่แท้ เพราะเป็นเรื่องราวเฉพาะพระเจ้าพิมพิสารเท่านั้น แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิที่มีคติการนับถือภูตผีปีศาจอยู่แล้วเป็นทุนเดิม เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามา ชนที่อยู่ในดินแดนดังกล่าวนี้จึงเลือกรับคำสอนที่มีสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนแต่เดิม ดังนั้นประเพณีเปรตพลีหรือประเพณีสารทเดือน 10 หากเป็นการนับทางเหนือและอีสานจะเป็นเดือน 12 ซึ่งอยู่ราวเดือนกันยายนของทุกปี หรืออยู่ในช่วงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 จึงมีในทุกภาค ในภาคเหนือจะเรียกประเพณีนี้ว่าประเพณี 12 เบ็ง (เพ็ญ) ตามคติล้านนา ส่วนทางภาคอีสานจะเรียกประเพณีนี้ว่าบุญข้าวประดับดิน ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ทางอีตอีสาน (โชติ ศรีสสุวรรณ, 2554) ส่วนทางภาคใต้จะเรียกประเพณีนี้ว่าชิงเปรต เป็นที่น่าสังเกตว่าประเพณีว่าด้วยการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลจะอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันเหมือนกันทั้ง 4 ภาคของประเทศไทย แสดงว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เปรตนั้นมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในประเทศไทย คติดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นอาจมิใช่ประเพณีที่มีความสำคัญ แต่ถูกใช้เป็นประเพณีในภาคพื้นดินแดนอื่นนอกเช่นประเทศไทยในเวลาต่อมา เมื่อพิจารณาจะพบว่าประเพณีทางอ้อมนั้นเมื่อดูผิวเผิน ๆ จะว่าเป็นคติทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ แต่เมื่อพิจารณาดูอย่างถี่ถ้วนอาจจะมิใช่ประเพณีในพระพุทธศาสนาที่ย่อมจะกล่าวได้เช่นกัน เพราะว่าประเพณีที่เนื่องในพระพุทธศาสนานั้นไม่มีที่ประเพณี เช่น การบรรพชาและอุปสมบทถือว่าเป็นประเพณีในพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ส่วนประเพณีวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา นั้น เป็นประเพณีเฉพาะบางประเทศที่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญขึ้นมา และบางประเพณีได้กลายเป็นวันสำคัญของโลกดังเช่นวันวิสาขบูชา วันสำคัญทางศาสนาที่กล่าวมานี้ถือ

ว่าเป็นการสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยอ้อมก็ว่าได้เช่นกัน เพราะพึงมีมาให้ประเทศไทยนั่นเอง ดังนั้น ประเพณีโดยตรงของพระพุทธศาสนานั้นมักจะเรียบง่าย ไม่มีพิธีรีตองมากนัก ส่วนประเพณีที่ส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนานั้นมักจะมีพิธีรีตองมากมายนั่นเอง

ประเภทของประเพณี

ประเภทของประเพณีนั้นมี สุพัตรา สุภาพ (2543) ดนัย ไชโยธา (2546) วรจ สุวรรณฤทธิ์ (2547) บันเทิง พาพิจิตร (2546) ไว้หลายท่าน โดยกำหนดประเภทของประเพณีไว้เป็น 3 ประเภท คือ 1) จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม (Mores) 2) ขนบประเพณี (Institution) 3) ธรรมเนียมประเพณี (Convention)

1. จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม (Mores) เป็นประเพณีที่มีศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม หากผู้ใดมิได้ปฏิบัติตามจะถือว่าเป็นผิดและชั่ว เพราะมีความสำคัญโดยรวมต่อสวัสดิภาพของคนในสังคมนั้น ๆ แต่หากมีการฝ่าฝืนก็จะมีบทลงโทษต่าง ๆ ตามกรอบกฎศีลธรรมที่สังคมนั้น ๆ ตั้งเอาไว้ จารีตประเพณีนั้นเน้นที่ความถูกต้องตามกฎศีลธรรมเป็นประการสำคัญ จารีตประเพณีจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับแต่กลุ่มชนนั้น ๆ ให้คุณค่าสิ่งใด ดังนั้นจารีตประเพณีจึงมีความเกี่ยวข้องกับศีลธรรมส่วนรวมของสังคมนั้น ๆ จึงมิสามารถเอาจารีตประเพณีจึงเป็นเรื่องของแต่ละสังคมมาให้คุณค่าสิ่งใดเป็นสำคัญ

2. ขนบประเพณี (Institution) คือระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ที่ถูกกำหนดไว้ในประเพณี หรือมีลักษณะที่เป็นสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาล เป็นต้น สถาบันเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการออกระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติของสถาบันนั้น ๆ จนกลายเป็นขนบประเพณี ดังนั้นสถาบันจึงทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดแบบแผนกิจกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก

3. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ในลักษณะที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน ไม่ถูกไม่ผิดเหมือนจารีตประเพณี เป็นเพียงบรรทัดฐาน (norms) ที่มีการปฏิบัติกันจนเป็นประเพณีที่รู้สึกว่าเป็นภาระหน้าที่ เพราะคนส่วนใหญ่ถือธรรมเนียมปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชินที่เป็นปรกติวิสัย ที่ไม่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของหรือมีความจำเป็นต่อสังคมแต่อย่างใด จึงเรียกว่าธรรมเนียมประเพณีว่าเป็นวิถีประชา (folkway) นั่นเอง

จารีตประเพณีในพุทธศาสตร์

ตามจารีตประเพณีในพระพุทธศาสนาได้มีการกำหนดพระธรรมและพระวินัย เพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติตามพุทธประเพณีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นอย่างดี เพื่อพุทธบริษัท 4 มีสวัสดิภาพการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกในสังคมพระพุทธศาสนา เดิมทีการก่อสร้างตัวของพระพุทธศาสนายังมิได้มีพระธรรมแลพระวินัยในการเป็นตัวกำหนดให้ไปถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา แต่เมื่อมีกุลบุตรเข้ามาบรรพชาและอุปสมบทเป็นจำนวนมาก การที่มีพุทธบริษัทอยู่เข้ามาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมากจึงมีพุทธบริษัทบางพวกอันเป็นภิกษุเป็นต้น มิได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนา และตามขนบธรรมเนียมปฏิบัติในการบัญญัติสิกขาบทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะไม่บัญญัติถ้ามิได้มีใครล่วงละเมิดต่อการประพฤติพรหมจรรย์นั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปคือจารีตประเพณีของการบัญญัติสิกขาบทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะบัญญัติขึ้น จะต้องมิใช่

ละเมิดที่เรียกว่าต้นบัญญัติเสียก่อน โดยมีเหตุแห่งการบัญญัตินั้น โดยมีพระพุทธรองค์ทรงไต่สวนแล้วเห็นว่ามีมูลความผิดจริง จะเห็นว่ามิได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้าเลย (พระมหาโพธิวงศาจารย์, (ทองดี สุรเตโช), 2561) ดังนั้นการบัญญัติพระวินัยเพื่อสร้างความผาสุกกับหมู่สงฆ์จึงเป็นที่มาของจารีตประเพณีที่เป็นพุทธประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์ขึ้นมา

7. หลักความเชื่อ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่ถือว่าเกิดขึ้นมาใหม่ในดินแดนชมพูทวีป หลักความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนั้นไม่ว่าจะเป็นจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณีก็ตาม มีหลักความเชื่อคือ การเกิดขึ้นของประเพณีนั้น ๆ เอื้อประโยชน์ต่อหมู่สงฆ์อย่างไร หากประเพณีใดก็ตามที่มีได้เอื้อประโยชน์ของพระสงฆ์เพื่อการประพฤติพรหมจรรย์ ประเพณีนั้น ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นแน่แท้ เพราะหากมีประโยชน์อันใดไม่มีเลย หากจะกล่าวถึงหลักแห่งความเชื่อในประเพณีก็อาจจะกล่าวได้ว่า พระพุทธรองค์เชื่อในสิ่งที่จะบัญญัติประเพณีว่าเป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดความผาสุกต่อหมู่สงฆ์ ความเชื่อที่ว่าก่อให้เกิดความผาสุก (Well-being) สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธรองค์จะบัญญัติ เพราะเอื้อประโยชน์มากกว่ามิโทษ และก่อให้เกิดความไพบูลย์ต่อหมู่สงฆ์ สิ่งนั้นพระพุทธรองค์จะตรัสสอนญาติ ในท้ายที่สุดของหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อประโยชน์สุขของหมู่สงฆ์ให้กินอยู่อย่างพอเพียง เพราะหากสิ่งใดที่ตึงหรือหย่อนเกินไปนั้นสิ่งนั้นก็ก่อให้เกิดความไม่ผาสุกไพบูลย์แก่หมู่คณะ การเกิดขึ้นของประเพณีจึงมีความคิดความเชื่อที่ชัดเจน จึงจะก่อให้เกิดประเพณีนั้น ๆ ประเพณีนั้น ๆ เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของสมณะ เพราะสิ่งใดก็ตามที่มีได้เกี่ยวข้องกับความเป็นสมณะสิ่งนั้นพระพุทธรองค์จะไม่อนุญาต สรุปลหลักความเชื่อในประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์คือความผาสุกของหมู่คณะนั่นเอง

8. จุดมุ่งหมาย

ประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่า หากพระพุทธรองค์จะทรงบัญญัติประเพณีได้ ก็ต่อเมื่อพระพุทธรองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นประโยชน์ของการบัญญัติประเพณีนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นขนบประเพณี จารีตประเพณี หรือธรรมเนียมประเพณี มูลเหตุแห่งการบัญญัติมีจุดมุ่งหมายก็คือเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อความเจริญในพระธรรม และพระวินัยของพระศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ ข้อสังเกตประการหนึ่งแห่งการบัญญัตินั้นมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้ว่าการบัญญัติให้มีพระบรมพุทธานุญาตผ้าอาบน้ำฝนก็เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ ขณะที่ทรงน้ำฝน ก็จะได้มีผ้าอาบน้ำฝนห่มกาย และไม่เปลือยกายขณะอาบน้ำฝน หากไม่เปลือยกายก็จะทำให้ผ้าที่มีมืออยู่อย่างจำกัดเปียกน้ำฝน และอาจแห้งยาก เพราะว่าแดดไม่ออก อาจห่มผ้าเพียง 3 ผืน จึงไม่สะดวกต่อพระภิกษุสงฆ์เป็นอย่างมาก ดังนั้นการมีผ้าอาบน้ำฝนในฤดูฝนจึงทำให้พระภิกษุสงฆ์เกิดความมีสุข ผาสุกในการอนุญาตให้มีผ้าอาบน้ำฝนขึ้นมา ดังนั้นการมีผ้าอาบน้ำฝนจึงมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การมีผ้าอาบน้ำฝนนั้นจึงอยู่ในขอบเขตของขนบประเพณี อีกประการหนึ่งคือการเข้าพรรษานั้น แต่เดิมพระพุทธศาสนามีได้มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติเข้าพรรษา แต่ด้วยการจาริกไปของภิกษุสงฆ์แล้วไปเหยียบข้าวกล้า เหยียบสัตว์ต่าง ๆ นานา พระพุทธรองค์จึงมีบรมพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์ให้จำพรรษาตลอด 3 เดือนตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการเข้าพรรษาเพื่อมิให้มีข้อขัดแย้ง การอยู่จำพรรษา

ตลอด 3 เดือน จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขของหมู่คณะ ดังนั้นการเข้าพรรษาคือการได้พักอยู่กับที่ใดที่หนึ่งที่มีพุทธานุญาตไว้แล้วนั่นเอง ดังนั้น จุดมุ่งหมายในการเกิดขึ้นของประเพณีตามแนวพุทธศาสนานั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หมู่สงฆ์มีความสุข และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์เป็นอันดับแรก ดังนั้นสิ่งใดที่มีได้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ สิ่งนั้นพระพุทธองค์จะมีได้ทรงบัญญัติ การเกิดขึ้นของประเพณีที่เป็น จาริตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี นั้นล้วนแล้วมีวัตถุประสงค์ต่อการดำรงชีวิตเพศบรรพชิตทั้งนั้น เพราะสิ่งใดที่มีได้เป็นไปเพื่อการเอื้อต่อเพศบรรพชิตแล้วสิ่งนั้นพระพุทธองค์จะไม่ตรัสอนุญาต จุดประสงค์ของการเกิดขึ้นของประเพณีตามพุทธศาสตร์จึงมีความสำคัญต่อหมู่สงฆ์เป็นหลัก

9. บทสรุป

ประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์นั้นมีความชัดเจนในตัว พระพุทธองค์ทรงวางแบบแผนของประเพณีไว้เพื่อประโยชน์ของความเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา สิ่งใดที่มีได้มีเหตุ มีได้มีปัญหาพระพุทธองค์จะไม่บัญญัติ หากสิ่งใดที่มีปัญหาต่อความเป็นบรรพชิตสิ่งนั้นพระพุทธองค์จะบัญญัติขึ้นมา เพื่อประโยชน์สุขของหมู่สงฆ์ ดังนั้นประเพณีตามแนวพุทธศาสตร์จึงก่อเกิดขึ้นมาด้วยปัญญาอย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อหมู่สงฆ์ส่วนใหญ่นั่นเอง

บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2510). **คู่มือปฏิบัติพิธีต่าง ๆ และ ประเพณีเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า**. กรุงเทพฯ: พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ นางบุญสุทธิ ฌ นคร.
- กฤษกร เพชรนอก. (2551). **เอกลักษณ์ไทย**, ปทุมธานี: สกายบุ๊คส์.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). **คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี**.พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง. (2548). **หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต วิชาวินัยมุข**. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- คุณ โทจันทร์. (2545). **พระพุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จิรภัทร แก้วภู. (2558). **ภาษาศาสตร์ภาษาบาลี**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.
- โชติ ศรีสุวรรณ. (2554). **ประเพณีสิบสองเดือน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- दनัย ไชโยธา. (2546). **สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2539). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2542). **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). **ผ้าขาวม้า, ผ้าจีน, กางเกงใน และ ฯลฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- บรรเทิง พาพิจิตร. (2546). **ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ**, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ). (ม.ป.ป.). **มนต์พิธีสำหรับพระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนทั่วไป**. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2553). **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพฯ: เพชรกระรัต.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 34. นครปฐม: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). **พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 17. นครปฐม: วิทยาลัยนานาชาติ.

พระมหาโพธิวงศาจารย์, (ทองดี สุรเตโช). (2561). **พระวินัยบัญญัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร.

พระราชธรรมนิเทศ, (ระแบบ ฐิตญาโณ) แปล เรียบเรียง. (2536). **พระวินัยปิฎกย่อ เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2560). “ถิ่นกำหนดภาษาบาลี”, **ธรรมธารา**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 เล่มที่ 4 (มกราคม-มิถุนายน 2560): 11-81.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2558). “ศึกษาบทในพระปาฏิโมกข์เกิดขึ้นเมื่อใด”, **ธรรมธารา**, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เล่มที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 13-54.

พัฒน์ เฟื่องผลา. (2542). **ประวัติวรรณคดีบาลี**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

มติชน. (2547). **พจนานุกรม มติชน**, กรุงเทพฯ: มติชน.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. (2546). กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คพับลิเคชั่น.

โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย. (2555). **คู่มือเตรียมสอบนักธรรมชั้นตรี**. พิมพ์ครั้งที่ 5. ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย.

โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย. (2555). **คู่มือเตรียมสอบนักธรรมชั้นโท**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. (2547). **วิถีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

วินัย ไชยทอง และ กิตติเชษฐ สมใจ. (2547). **มรดกไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2545). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, (ป.อ. ปยุตโต). (2561). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 31. นครปฐม: มูลนิธิ ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม.

สมิทธิ เนตรนิมิตร. (2556). **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สุพัตรา สุภาพ. (2543). **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม: ครอบครัว: ศาสนา: ประเพณี**, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุริยา รัตนกุล. (2555). **พิธีกรรมในศาสนา เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุริยา รัตนกุล. (2555). **พิธีกรรมในศาสนา เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวรรณ นิลเพชร. (2532). **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสถียร โปธินันทะ. (ม.ป.ป.). **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: สภาการศึกษามหาภูมิบาลราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา.
- องค์การศึกษา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). **ศาสนพิธี เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา.
- องค์การศึกษา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). **ศาสนพิธี เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา.
- อุดม เขยก็วงศ์. (2547). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- Bailey, Greg and Mabbeti, Ian. (2003). **The Sociology of Early Buddhism**. New York: Cambridge University.
- Buffetrille, Katia and Lopez, Donald S.(ed.). (2010). **Introduction to the history of Indian Buddhism**. Chicago: The University of Chicago.
- Gethin, Rupert. (1998). **The Foundation of Buddhism**. New York: Oxford University.
- Omvedt, Gail. (2003). **Buddhism in India**. New Delhi: Sage.
- Lopez, Donal S. (2008). **Buddhism and Science: A Guide for the Perplexed**. Chicago: The University of Chicago.